

[Home](#)

[Login >>](#)

Tijdschrift

- Jaargang 2016
- Jaargang 2015
- Jaargang 2014
- Jaargang 2013
- Jaargang 2012
- Jaargang 2011
- Jaargang 2010
- Jaargang 2009
- Jaargang 2008
- Jaargang 2007
- Jaargang 2006
- Jaargang 2005
- Jaargang 2004
- Jaargang 2003
- Jaargang 2002
- Jaargang 2001
- Jaargang 2000

[Nieuws](#)

[Komt dat zien](#)

[25 & 50 jaar geleden](#)

[Dossiers](#)

[Register](#)

[Mijn Amsterdam](#)

[Prikbord](#)

[Colofon](#)

[Links](#)

[Wie het weet](#)

[Login](#)

Nummer 4: April 2015

PRINT | EMAIL

[Nummer 4: April 2015](#)

[Vondelingen. Uit angst en Armoe](#)

[Bohemiencafé](#)

[Theaterster Fien de la Mar](#)

[De vaste route van Teun van der Keuken](#)

[De Chassébuurt van Kees Fens](#)

[Stadslegenden. Het huis met de gouden ketting](#)

[Alle pagina's](#)

Pagina 2 van 7

De vondst van een baby in een vuilcontainer in Slotermeer was eind vorig jaar groot nieuws. Nog niet zo lang geleden waren vondelingen doodgewoon.

"Mevrouwen, ik heb dit kind uit grote armoede moeten neerleggen, het is een gezond kindje maar het is doodmager, omdat ik er niet voor zorgen kan."

Zondagochtend 26 oktober 2014 vroeg hoort een buurtbewoonsters een baby huilen vanuit een ondergrondse vuilcontainer in de Fritz Conijnstraat in Slotermeer. Het is een meisje van nog geen drie weken oud. De akelige vondst veroorzaakt veel beroering. Tegenwoordig komt zoiets zelden voor, maar vroeger was dat wel anders. Eind 18de en begin 19de eeuw werden in Amsterdam honderden baby's te vondeling gelegd en tientallen zuigelingenlijpjes opgevist uit de gracht of gevonden in de buurt van kerkhoven.

Dode baby's worden in de stad al eeuwen gevonden op afgelegen plekken, vondelingen juist op plaatsen waar veel mensen komen en zorg bij de hand is. In het middeleeuwse Amsterdam is dat in de buurt van gasthuizen en kerken. De Huiszittenmeesters van de Oude en Nieuwe Kerk zijn belast met de zorg voor deze kinderen, maar ontfermen zich ook over armen, verzwakte ouderen en wezen. Eind 15de eeuw klagen ze over het groeiende aantal pasgeborenen dat in de kerk wordt achtergelaten. De kerkfunctionarissen weten zich er geen raad mee en dringen er bij het gerecht op aan om deze praktijk strafbaar te stellen. Vanaf 15 december 1491 wordt het te vondeling leggen van kinderen bestraft met te pronkstelling op de kaak (schavot) en ballingschap voor een jaar. In de 17de eeuw zijn de straffen nog afschrikkender. Sinds 1613 wacht eenieder die een kind te vondeling legt geseling en langdurige verbanning. Op kinderdoding staan zwaardere straffen en wie een dader van zo'n misdaad aanbrengt, kan rekenen op een beloning. De Amsterdamse vondelingen komen onder de hoede van het College van Aalmoezeniers. Deze 'armenvaders' zorgen behalve voor vondelingen ook voor wezen die nergens anders terecht kunnen en oudere kinderen die door hun ouders (al dan niet kwaadwillig) aan hun lot zijn overgelaten. De eerste decennia gebeurt de opvang in een huis aan het Singel tussen Munt en Koningsplein. In 1666 betrekken ze het indrukwekkende Aalmoezeniersweeshuis op de Prinsengracht tussen Leidsestraat en Leidsekade. Tegenwoordig staat hier het inmiddels voormalige Paleis van Justitie. Amsterdammers noemen het Aalmoezeniersweeshuis in de wandeling ook wel het 'vondelingenhuis'.

Nieuw broertje

"Op 23 februari 1743 kwam ik 's avonds toevallig langs het Aalmoezeniersweeshuis waar even tevoren een kind was achtergelaten, een allerliefst jongetje van een dag of drie, vier oud." Stadschroniqueur Jacob Bickers Raye vertelt er in zijn dagboek over de jaren 1732-1772 bij dat de baby later in de Westerkerk is gedoopt met de naam Johannes en ondergebracht op de Prinsengracht. "De andere aalmoezeniersweeskinderen namen het kind op, zeiden: 'Alweer een nieuw broertje', en brachten hem naar binnen." Met Johannes loopt het dus naar omstandigheden redelijk af, maar zo gaat het niet altijd. Op 16 januari 1744 noteert hij: "'s Avonds is er een pasgeboren kindje, gewonden in een servet, op de gootplank in de Sint Jansstraat neergelegd. De burenhoorden wel geschreeuw, maar dachten dat het een kat was. Toen ze merkten dat het een kind was durfde niemand het op te pakken, en dus is dat bloedje omdat het bitter koud was daar ellendig gestorven." Het aantal vondelingen op straat begint in Bickers dagen zorgwekkend toe te nemen. In 1753 ligt er zelfs een zo'n beetje bij hem op de stoep: "Op 13 mei werd er een allerliefste jongen, 's avonds om tien uur, voor de tweede deur van ons huis af op de Reguliersgracht te vondeling gelegd. De heer Blomhof, die daar woonde, liet het wicht naar het Aalmoezeniersweeshuis brengen."*

Gemiddeld worden rond 1770 jaarlijks 60 pasgeborenen in Amsterdam op straat achtergelaten. Dat is strafbaar, maar in de praktijk wordt niet vervolgd om erger te voorkomen. "Het te vondeling leggen van

AANBIEDING

1 JAAR
€ 29,95
en cadeau
t.w.v. € 87,45

Alleen op zaterdag de krant

€ 1,75 per week

Bestel nu

NIEUWSBRIEF

ons amsterdam Ons A...
De Amsterdamse krant
3,8K vind-ik-leuks

Pagina leuk vinden

Wees de eerste van je vrienden die dit leuk vindt.

kinderen wordt thans oogluikend toegelaten, om daarmee hopelijk te voorkomen dat pasgeborene kinderen gedood worden”, noteert schepen Jan Bernd Bicker in 1772. Hij is niet die in deze jaren de aandacht vestigt op het nijpende probleem dat er steeds meer baby's – dood en levend – op straat worden gevonden. In 1774 pleit de beroemde arts Petrus Camper in zijn Gedachten over de misdaad van kindermoord daarom voor 'vondelingenhuizen' als middel om babydoding te voorkomen.

Noodkreten

Welke motieven de moeders hadden om hun pasgeborene te vondeling te leggen, is vastgelegd in het Inneemboek van het Aalmoezeniersweeshuis. “Mevrouwen, ik heb dit kind uit grote armoede moeten neerleggen, het is een gezond kindje maar het is doodmager, omdat ik er niet voor zorgen kan”, staat er in een 'vondelingenbriefje' dat begin 19de eeuw is ingeplakt. “Genaamd Maria, Uit angst en armoede, geloof Gereformeerd”, vertelt een ander papiertje dat een wanhopige moeder in dezelfde tijd op de lappen van haar baby heeft gespeld.

Het Inneemboek zit vol met dergelijke noodkreten. Er zijn tijdgenoten die de oorzaak van het probleem hardnekkig blijven zien in de toename van wellust en losbandigheid, maar de meesten zijn het er over eens dat het komt door armoede. De in 1819 ingestelde speciale Aalmoezenierspolitie om ouders op te sporen, wordt al na twee jaar afgeschaft. Het werkt niet, want die ouders zijn meestal te arm om hun kind behoorlijk op te voeden. Ook schaamte brengt veel moeders ertoe hun kind op straat achter te laten. Volgens een schatting in 1815 van regent Cornelis Vollenhoven van het Aalmoezeniersweeshuis is één op de drie vondelingen een onrecht kind. Veel moeders werken als dienstbode of in andere huishoudelijke beroepen.

Ellendige lappen

De bezorgde moeders deponeren hun kindjes bij voorkeur in de buurt van het Aalmoezeniershuis zelf. Op stille plekken, maar nooit ver van grachten of straten met enig verkeer, zodat ze snel ontdekt zouden worden en zo kort mogelijk blootstaan aan kou en regen. De regenten van het Aalmoezeniershuis leggen hun handelwijze anders uit: “De schaamte over deze misdaad is nog niet geheel weggenomen, zodat voor het te vondeling leggen merendeels de afgelegen hoeken van de stad op de stille plaatsen in de nabijheid van het Aalmoezeniersweeshuis, maar vooral de late avond gekozen worden.”

De nachtwachten van Amsterdam treffen de baby's op hun rondes door de stad regelmatig aan en brengen ze dan naar de portier op de Prinsengracht. Daar zijn afspraken over en de aanbrengrers krijgen er per kind een vaste beloning voor. De kleintjes worden bij binnenkomst ontdaan van hun “ellendige lappen en luiers”. De portier schrijft op waar ze gevonden zijn en onder welke omstandigheden. Als er geen 'vondelingenbriefje' bij is, wordt de ouderdom geschat en er zo goed en zo kwaad als dat gaat onderzocht of het kind met moedermelk of met pap is gevoed.

Als het kind gewend is aan moedermelk moet een zogende min worden gezocht, in andere gevallen volstaat een gasthuismoeder. In 1813 zijn er circa 460 van zulke vrouwen aan het Aalmoezeniersweeshuis verbonden. De meesten wonen in stegen en sloppen, vooral in de Jordaan. Niet zelden nemen ze meerdere kinderen aan om hun verdiensten te verhogen, met verwaarlozing en slechte behandeling als gevolg. Het komt regelmatig voor dat kinderen geen goede verzorging krijgen en elders ondergebracht worden.

Overlevingskansen

“Van de ingenomen kinderen welke te vondeling gelegd worden sterven op de 100 meestal 60 à 70 in het eerste jaar aan de gevolgen van verwaarlozing bij hun geboorte, van hun inwendige fysieke staat en de ellende, waarbij zij in het vondeling leggen zijn blootgesteld.” De regenten van het Aalmoezeniersweeshuis stellen het op 22 juni 1815 zelf vast. De kinderen die ze onder hun hoede krijgen, zijn vaak ondervoed en ziek. De pechvogels die niet met moedermelk gezoogd zijn en gevoed worden met waterpap hebben de kleinste overlevingskansen.

Vanaf hun zesde levensjaar kunnen de vondelingen weggehaald worden bij de gastmoeders om verder opgevoed te worden in het overvolle Aalmoezeniersweeshuis. Daar delen ze hun weinig benijdenswaardig lot met wezen en andere onfortuinlijke kinderen. Het ruim opgezette weeshuis op de Prinsengracht is bij de opening in 1666 bedoeld voor 800 kinderen, maar het zijn er in 1683 al 1300 en het worden alleen maar meer. Rond 1800 is het er onmenselijk vol. De kinderen slapen met drie, vier of vijf tegelijk in een krib op zolders die 's winters bar koud en zomers ondraaglijk warm zijn. De stank in het huis is niet te harden – al lijkt dat ook te komen door de uitwaseming van de Prinsengracht.

Regent Cornelis Vollenhoven onderzoekt in 1814 hoe het de lichte vondelingen van 1792 is vergaan. Van de 366 zijn er nog 64 in leven, van wie slechts een enkeling een behoorlijk beroep uitoefent. Hij concludeert dat het Aalmoezeniersweeshuis op geen enkele manier aan zijn bestemming voldoet: “In plaats van kinderen te behoeden en nuttige leden aan de maatschappij te leveren, ziet het zelve verre de meeste kinderen door ziekte omkomen, een gedeelte der overblijvenden nauwelijks hun brood verdienen, en de overige ten prooi aan behoefte en ondeugd.”

Toch gaan de Amsterdamse vondelingen er niet echt op vooruit als het Aalmoezeniersweeshuis op de Prinsengracht in 1825 sluit. Ze vallen voortaan onder de Inrichting voor Stadsbestedelingen, die in 1828 officieel wordt opgericht en er pal naast is gevestigd. In de Inrichting zelf wonen geen kinderen meer. De vondelingen gaan voortaan op hun zesde samen met andere verlaten kinderen en wezen naar Veenhuizen. Daar krijgen de jongens onder de hoede van de Maatschappij voor Weldadigheid een opleiding voor een bestaan in de landbouw, de meisje voor in de huishouding.

De Amsterdamse bevolking doet vergeefse pogingen om deze transporten tegen te houden en in de jaren die volgen regent het klachten over de barre omstandigheden waaronder de kinderen bij de Maatschappij voor Weldadigheid opgroeien. Aan deze narijheid komt in de jaren zestig van de 19de eeuw een einde, niet in de laatste plaats dankzij de inspanning van directeur Frans Beudeker van de Inrichting voor Stadsbestedelingen. Sindsdien worden de Amsterdamse vondelingen opgevangen in een gezin of een tehuis.

NIELS WISMAN IS HISTORICUS.